

Mosonmagyaróvár és Győr 1956-ban. A győri Szent László Látogatóközpont 1956-os kiállítása, 2016–2017

A kiállítás szervezőinek fontos szempontja volt, hogy segítsen feloldani az 1956-os forradalom emlékezetének Budapest-centrikusságát. A forradalom nagyszerűsége – többek között – a térségi és társadalmi sokszínűségben rejlik.¹ A győri püspökség fenntartásában működő Szent László Látogatóközpont 2016. október 23-án megnyílt tárlatának célja az volt, hogy bemutassa a forradalom feltárt, a publikum számára viszont kevésbé ismert vonatkozásait. A Káptalandombon található intézmény kiállítása két részből áll, Győrről és Mosonmagyaróvárról szól, s szaktörténészek, illetve levéltárosok által készített tablóin túl archív felvételeket is tartalmaz.

Az *'56-os események 56 képkockában* című kiállításrész egy olyan útra invitál bennünket, ahol a mosonmagyaróvári tüntetés legfőbb momentumainak részeseivé válhatunk egy különleges forráscsoport, dr. Simon József akkori mosonmagyaróvári káplán fényképsorozata révén. A fényképeket nem professzionális fotós készítette, néhol elmosódottak, mai szemmel nézve megfogta őket az idő, mégis sajátos élményt nyújtanak, ablakot nyitnak a közelmúlt s a jelen szereplői közé.

Simon József elmondása alapján „mint nézgelődő”² tartott káplántársával, Füredi Józseffel együtt a tüntető csoportokkal, s a fényképek készülésének pillanatában is csupán „ketyegtetett, minden célzatosság nélkül”, ugyanakkor képeiből mégis mintha valamiféle rejtett tudatosság, kimondatlan koncepció szivárogná ki éppúgy a tragédiát megelőző, mint az azt követő kópiákból. Tükrözi a tüntetés sodró erejét, magával ragadó szellemiségét a képek forrásértéke is. Simon apát jelen van s dokumentál. A „felfegyverzett flâneur”³ az 1848-as obeliszknél történő megemlékezést követően a kialakuló két nagy csoportból a szerencsésebbikhez csatlakozik, Moson felé, a rendőrség irányába tart. Munkájából lövések, robbanások hangja rázza fel. A kórházhoz sietve saját szemével látja a sebesülteket, halottakat tömegét. Miután magukhoz vették a szent kenetet, társával a kórházba visszatérve enyhítenek az emberek fájdalmain.

Simon József a Győri Hittudományi Főiskoláról koholt, koncepciók vádakkal való elmozdítását követően a mosonmagyaróvári plébániára került. Az események sodrába október 26-án kapcsolódott be, ekkor készítve el fotósorozatát, amely sorozat aztán évtizedekig várt a felszabadulásra. Simon József fényképsorozata nemcsak egyszerű relikvia. Nem csupán értékes maradványa egy letűnt s a későbbi generációk számára hihetetlennek tűnő kornak, talán nem is egyszerű történeti forrás. Bizonyíték, ame-

¹ Vö.: SZAKOLCZAI ATTILA: Az 1956-os budapesti forradalom és szabadságharc vidéken (Rövid historiográfiai áttekintés). In: Pécs és Baranya 1956-ban. Szerk.: Rozs András. Pécs, 2008. (Baranyai történelmi közlemények, 3.) 21–30. p.

² SOÓS VIKTOR ATTILA: Beszélgetés Dr. Simon József apátkanonokkal. In: Mosonmagyaróvár, 1956. Szerk.: Lukácsi Zoltán – Vajk Ádám. Győr, 2006. 9–26. p. (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások, 4.) 63–69. p., 64. p.

³ Ld.: MÜLLER ROLF: Kószáló a forradalmi térben. In: 1956. Erőszak és emlékezet. Szerk.: Müller Rolf – Takács Tibor – Tulipán Éva. Bp., 2017. 47–77. p., 52. p.

lyet titkolni akartak, s bizonyosság, amelyet végre bárki beláthat egy békeszerető szerepben tetszelgő rendszer békétlen, embertelen valóságáról.

A kiállítótérbe lépve a terem két részre oszlik. Az első blokkban céltudatos, vidám arcokat látunk, a Magyar utcán át egészen az első világháborús emlékműnél történő szétválásig. Külön elismerést érdemlő gesztus, hogy a képeken látható személyeket a képaláírások szerkesztői megpróbálták azonosítani. A második részlegbe lépve a temetés képsorai láthatók. Az elgyötört arcokon felismerhetők, mit áldoztak fel a fölvonulók hazájukért, az ország szuverenitásának, a jobb, szabadabb életnek a reményéért, s hogy mit tettek velük „saját fiaik”.⁴ A tüntetés fő, szimbolikus célja az épületekre kihelyezett vörös csillagok leverése volt. A fényképsorozat jól láttatja azt is, hogy az útirány a véletlen szeszélyének köszönhetően alakult, vezéregyenységek, kisebb csoportok igazgatták a tömeget az újabb és újabb „csillaghullások” felé.

Az akadémia köré gyülekező csoportosulások a Pozsonyi úton s a Magyar utcán megkezdett fölvonulásukat az Állami Biztosító épületének irányába folytatták, amelyet a rajta lévő Rákosi-címertől fosztottak meg. A város főterén elénekelték a Himnuszt és a Szózatot, Steinhardt László elsőéves akadémista előadásában meghallgatták a Nemzeti dalt, majd a párt-ház épületét tisztították meg a hírhedt önkényuralmi jelvénytől. Az egyre színesebbé váló áradat több ponton is feltorlódott, például a temető előtt, az óvári 1848-as, majd a mosoni első világháborús emlékműnél. Bár a fotográfiák a laktanya előtti hangulatról nem tanúskodnak, a látottakból következtethetünk az emberek felfokozott, ugyanakkor ártalmatlan hangulatára. Utoljára a temető előtt ismét összegyűlt tömeget láthatjuk. Simon József fényképein jól látszik az is, hogy a résztvevők kezdetben zárt korcsoportokat alkottak, ezek a későbbiekben fokozatosan keveredtek egymással.

A forradalom bemutatásának kedvelt, emblematikus gondolata a munkásság szerepvállalásának kidomborítása, mutatva a kommunizmus állítólagos kedvezményezettjeinek a többi társadalmi réteghez hasonló intenzitással fellépő elégedetlenségére, megmozdulására. Simon József képein is jól látszik azonban a forradalom társadalmi koherenciája. Mosonmagyaróvárott a Mezőgépgyár és a MOFÉM gyár munkásainak ösztönző jelenléte mellett a diákság, az értelmiség szintúgy képviseltette magát, utcára vonult a Mezőgazdasági Akadémia hallgatósága, sőt a helyi gimnázium diáksága is.

A kiállítás és recepciója kapcsán szólnunk kell az óvári események máig tisztázatlan, két kardinális kérdéséről: az áldozatok számáról és a sortűzparancs felelősségéről. 1. Az óvári mészárlás áldozatainak számáról pontos adatok nem állnak rendelkezésünkre.

„Október 27-én a Győr-Sopron Megyei Hírlap tudósítása szerint a »harcnak 59 halálos áldozata van, 130-an pedig megsérültek«. A Stern című lap

⁴ A tüntetők nem adtak hitelt az akadémisták laktanyai katonákkal kapcsolatos félelmének, mondván: „ők is a mi fiaink”. BANK BARBARA: Néhány tisztázatlan kérdés a mosonmagyaróvári sortűzzel és a Dudás-perrel kapcsolatban. In: Mosonmagyaróvár, 1956. Szerk.: Lukácsi Zoltán – Vajk Ádám. Győr, 2006. 9–26. p. (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások, 4.) 51–61. p. (továbbiakban: BANK, 2006.) 51. p.

1976. október 23-i jubileumi száma 84 halotról írt. A Remember Hungary 1956. című, 1975-ben az USA-ban kiadott könyv 88 diák és munkás halotról, illetve a Paris Match-ra hivatkozva 88 gyermek halotról számolt be. A Magyar Rádió Vasárnapi Újság című adásában 1989. június 14-én már tényként 105 halálos áldozatról beszéltek, de azóta elhangzott az is, hogy 138 fő halt meg október 26-án a mosonmagyaróvári sortűzben.”⁵

Minthogy a régi-új rezsim '56 után a rehabilitációt ellehetetlenítette, a forradalmat és szabadságharcot mindvégig ellenforradalomnak nevezte, s ekképpen is kezelte, elsikkadt az információk jelentős része, a felelősök szabadlábban hunytak el, ezért a tények egy része utólag rekonstruálhatatlan.

2. A mai napig megosztó kérdés, hogy kit terhel a felelősség a mosonmagyaróvári mézárszékért, van-e felelőse egyáltalán. A túlélők a katonai fegyelemre hivatkozva egyértelműen Dudás István laktanyaparancsnokot és tisztjeit okolják, mondván, hogy „a laktanyaparancsnok egy személyben felelős az egész laktanyájáért, a beosztott tisztek és a katonái csak nyilván a parancsnokuknak az utasítása szerint dolgozhatnak”.⁶ A történészekkel együtt élesen elvetik az eluralkodó pánikhangulat mentségét: a felkészületlenség, a fokozódó idegállapot enyhítő körülmény lehetne, ha egy sortűzre került volna sor, azonban kettő vagy három esetben aligha szolgálhat magyarázatul. A sebesülések helyét vizsgálva az is kitűnik, hogy a második sorozatot már a menekülő tömegbe adták le. A fölvázoltak fényében kijelenthető, hogy ha Dudás István személyesen tűzparancsot nem is adott, felelőssége mégsem kérdőjelezhető meg. A mosonmagyaróvári események keresztűzében láthatjuk, hogy a Győrött kibontakozó forradalommal szemben Magyaróváron valóban az ártatlanok legyilkolása történt. A kortárs forradalmi felfogásokat, definíciókat figyelembe véve⁷ szaknyelvi szinten is igazolást nyer az egyébiránt is szembeötlő eltérés, a forradalom egyik legmarkánsabb eleme, az erőszak hiánya, hisz a mosonmagyaróvári tömegek ennek nem elkövetői, hanem elszenvetői voltak, tüntetésük békés jellegű volt.

A tárlat az épület jobbszárnyában folytatódik. A teremben korabeli felvételeket nagy képernyőn játszó televízió ismétlődően, vizuálisan is nyomást gyakorol a látogatóra. A kiállított transzparenszek segítségével a győri eseményekkel is megismerkedhetünk, nagyobb látószögben szemlélhetjük a történések láncolatát. Győr a térség történelmi, közigazgatási, ipari és regionális központjaként az 1956-os forradalom idején is felértékelődött. A mosonmagyaróvári események tragikus összképével szemben itt a politikai reform rövid időre kibontakozhatott, megjelent egy demokratikus, elszánt politikai réteg, amely képes volt a meggyengült kommunista berendezkedés elleni harcra, és elkezdte kiépíteni a sajátos „magyar szocializ-

⁵ BANK, 2006. 56. p.

⁶ Elhallgatott /a/ sortűz. Dokumentumfilm. Magyar Televízió Szegedi Stúdiója, 1989: Online: <https://www.youtube.com> – 2017. augusztus.

⁷ Hannah Arendt definícióját használtuk: „Forradalomról csak ott beszélhetünk, ahol a változás új kezdetként értelmezhető, ahol erőszakot egy egészen új állam létrehozásáért alkalmaznak, s ahol az elnyomás alóli felszabadulás legalább célnak tekint a szabadság létrehozását.” ARENDT, HANNAH: A forradalom. Bp., 1991. 45. p.

must”.⁸ A kiállításban ennek megfelelően az eddigiekhez mérten koncepcióváltás érzékelhető. A mosonmagyaróvári tömegcentrikus bemutatással szemben, a tömegmozgás dokumentálása helyett Győr tekintetében azokkal a főszereplőkkel ismerkedhetünk meg, akik nélkül a forradalom helyi szinten nem jöhetett volna létre.

Elsőként Szigethy Attiláról kell szólni. Miközben politikai életútjáról, tevékenységéről olvasunk, fél szemmel a TV képernyőjét figyelve láthatjuk, ahogy beszédében a nyugati segítség eljövételében bizakodik. Szigethy 1912-ben Kapuváron született, nemesi származású családban. Tapasztalásai, a kor szociográfiai tanulmányai s a népi írók munkái megdöbbentették. Újabb nagy hatással volt rá az 1943-as balatonszárszói konferencia, ahol megismerkedett a Nemzeti Parasztpárt és a mozgalom képviselőivel, elsősorban Veres Péterrel. A német megszállás alatt lázítás gyanújába keveredett, vegzálták, bizonyíték hiányában azonban komolyabb intézkedés nem történt. (Szakolczai Attila szerint a nyilasok 1944-ben bebörtönözték, ám a néphangulatot szem előtt tartva egy nap múltán szabadon is eresztették.)⁹ Háza a vészterhes idők ellenére is menedéket nyújtott a rászorulóknak, pártállástól függetlenül segítette a nyilas diktatúra s a keleti front elől menekülőket. A népi demokrácia időszakától fogva politikai pályája felfelé ívelt, a kommunista pártba azonban sosem lépett be. A Nemzeti Parasztpárt vezetői közül azok közé tartozott, akik bizonyos mértékű jóhiszeműséggel, tisztességüket megőrizve, helyi szinten együttműködtek a rákosista apparátussal. 1953-ban Nagy Imre mellé állt, akivel szorosabb kapcsolatba még 1947-ben került. 1954-ben a – politikai szempontból súlytalan – népművelési állandó bizottság elnöki pozíciójába kényszerítették, végül a Kisztyárfai Állami Gazdaság élére került, ahol a birtokot népszerű vezetőként igazgatta.¹⁰ Október 23-án az országgyűlésbe készült, azonban az események hatására Győrött maradt. A kialakuló hatalmi vákuum betöltésére újonnan létrejött Nemzeti Tanácsban (korábban Ideiglenes Nemzeti Tanács), majd az ezt felváltó Dunántúli Nemzeti Tanács kereteiben elnöki pozíciót töltött be. A Tanács Földes Gábor színművész vezetésével, a további véráldozatot elkerülendő, békés úton oszlatta fel a mosonmagyaróvári ÁVH-t, felhívást intézett a kormányhoz, kérve a harcok beszüntetését, általános amnesztiát, az orosz csapatok azonnali kivonását.¹¹ Szigethy helytállása példaértékű, józanságával képes volt az indulatok mérséklésére, az ÁVH és a nép közti kölcsönös gyűlölet ideiglenes kordában tartására. November 4-én az újjáéledő pártbizottság „védőőrizetbe” vette, majd hazarendelte Kapuvárra. Ezt követően továbbra is neve alatt futott a Győr-Sopron megyei újság, sőt útnak indította a politikailag független *Hazánk* című napilapot, amelyben az elhaló forradalmat igyekezett éltetni. A Kádár-kormány lehetőséget kínált neki az „újrakezdésre”, az elveihez véglete-

⁸ SZŐLŐSSY ÁRPÁD: A forradalom Győrött. In: Tanulmányok a magyar forradalomról. Szerk.: Borbándi Gyula – Molnár József. Hága, 2006. 106–119. p. (továbbiakban: SZŐLŐSSY, 2006.) 110. p.

⁹ SZAKOLCZAI ATTILA: A győri 1956. In: Győr 1956. I. Szerk.: Bana József. Győr, 1996. (Győri Tanulmányok, 18.) 3–51. p. (továbbiakban: SZAKOLCZAI, 1996.) 4. p.

¹⁰ SZALAI ATTILA: Szigethy Attila kapuvári évei. É.n. – Honismeret a Rábaközben. Helytörténeti tár, 2002–2009. Online: www.hontar.hu – 2016. december.

¹¹ SZŐLŐSSY, 2006. 108. p.

kig ragaszkodó Szigethy Attila azonban nem hazudtolta meg önmagát: Kádár bosszúhadjáratát megelőzendő véget vetett életének.

Önfeláldozásával szintúgy kitűnik Máté Mária, 20 éves segédápoló, munkáslány, aki az október 25-i tüntetésen kint „felejtett” ÁVH-s teherautóról kezdte meg a fegyverek leadását. Ekkor érte célzott találat (!), amelybe a helyszínen belehalt.¹² Máté Mária halála mérföldkő is, amely új irányba terelte a győri események útját: lezárul az addigi demokratikus tüntetés, felszínre tör a népharag, kezdődik a forradalom. A fiatal lányt esküvője előtt néhány nappal érte a gyilkos lövés, két sorstársával együtt – Halász Ödön, Szabó Béla – helyezték végső nyugalomra október 28-án egy cédrusfenyő tövében fekvő hármassírban.

Külön említésre méltó a forradalom győri jellegzetességei között a papság szerepe. Október 27-én a Nemzeti Tanács gyűlést hirdetett. Ekkorra fogalmazta meg Bóna László (Horváth Lajossal közösen) a katolikus papság követeléseit, amelyek felolvasása azonban – a kialakult zűrzavaros helyzet felismerésében – elmaradt. A csornai születésű pap ezek után aktívan részt vett egy keresztény kötődésű párt alakítását kezdeményező gyűlésen. Tevékenységéért négy év szabadságvesztéssel sújtották.¹³ A forradalom három fiatal hőisének halotti szertartását vezető Lányi János kanonokot pedig hét évre ítélték.¹⁴ Gulyás Lajos levéli református lelkész Mosonmagyaróvárott saját testi épségének kockáztatásával Máthé hadnagyot menekítette meg a spontán igazságszolgáltatástól, a tanácsházán helyezve őt biztonságba. Meg akarta előzni a felelőtlen önbíráskodást, hangsúlyozta a törvény előtti felelősségre vonás szükségét. A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalom vezetésében és kétrendbeli gyilkosságra való felbujtás büntetésében bűnösnek mondták ki, 1957. de-cember 31-én Győrben kivégezték.¹⁵ A jelenkor emberének meghökkentő lehet a papság

¹² 344/2006. (X. 13.) sz. Kgy előterjesztés. Emlékezés az 1956-os Forradalom és Szabadságharc győri mártírjaira kötelezettségvállalási nyilatkozattal. – Helyi joganyagok. Győr M.J. város közgyűlése. 2006. Online: jogtar.gyor.eu – 2017. február.

¹³ 1997-ben II. János Páltól apostoli protonotárius kintűntetést vett át, közéleti tevékenységét a Győr Megyei Jogú Város Szent László-díjjal, valamint a Győr-Moson-Sopron Megyei Közgyűlés Kék Szalag-renddel ismerte el. Közreműködött Apor Vilmos boldoggá avatásában, s szentté avatásának előkészítésében is. Elhunyt Bóna László nagyprépost. In: *Magyar Kurír*, 2011. szeptember 2. Online: magyarkurir.hu – 2017. február.

¹⁴ GÜLCH CSABA: A diktatúrák egy tőről fakadnak. In: *Kisalföld*, 2009. február 25. Online: kisalfold.hu – 2017. február. Más adatok szerint „csupán” 6 esztendőre börtönözték be, a nyugati segélycsomagok szétosztásáért. 88 [VICZIÁN JÁNOS:] Lányi János. In: *Magyar Katolikus Lexikon*. VI. Szerk.: Diós István. Bp., 2002. Online: lexikon.katolikus.hu – 2017. február. Emléktábláján áll: „Őrizze ez a tábla dr. Lányi János (1902–1968) kanonok, egykori belvárosi plébános áldott emlékét, akit a hatalom azért hurcolt meg, ítélt több év börtönre, mert az 1956. október 25-én agyonlőtt három fiatal győri mártírt méltósággal eltemette.”

¹⁵ BANK BARBARA – SZABÓ RÓBERT: Mosonmagyaróvár, 1956. október (A forradalom hetének eseményei). In: *Mosonmagyaróvár, 1956*. Szerk.: Lukácsi Zoltán – Vajk Ádám. Győr, 2006. 9–26. p. (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források,

közéleti szerepvállalása, azonban ne felejtjük el, hogy az egyházi hivatal nem korlátozódott eredendően a templom falai közé.

Győrben sikeres kommunikáció épül ki a tömeg és az ÁVH emberei között. Földes Gábor a fegyház előtti lövöldözéseket követő patthelyzetben, a kialakult „demarkációs vonalat” átlépve fegyvertelenül, pusztán szóbeli eszközökkel érte el, hogy a helyzet lecsillapodjék.¹⁶ Érdekesítő vizsgálati pont az ÁVH viselkedésváltozásának tanulmányozása. Október 25-én a győri tüntetés kezdetekor felbukkanó rémhírek hatására egy kisebb, Török István vezette embercsoport indult az állítólagos „letartoztatott diákság” megmentésére. A BM megyei főosztályának¹⁷ épülete előtt Varga Tibor államvédelmi főhadnagy a vádakra reflektálva lövetéssel fenyegetőzött. Ezzel párhuzamosan a börtön felé indulók Farkas Mihály vezette csoportja szembesült a tisztek cselvetésével – az őrizetlenül hagyott fegyveres teherautóval –, majd megtörtént a fentebbiekben kibontakoztatott tragédia, megkezdődött a fegyveres összecsapás. Másnap a városi tanács épületében folytatott tárgyaláson részt vett Tihanyi Lajos államvédelmi százados, a rendőrség helyettes vezetője is, jelenléte ekkor még magában foglalta a forradalom fegyveres leverésének eshetőségét.¹⁸ Török István újfenti közreműködésével került sor a megyei főkapitányság elfoglalására. Az előző napi fogadtatáshoz mérten szemmel látható, radikális változás következett be a főkapitányság magaviseletében. Az épület védelmét ekkorra már átalakították, a földszinti egységeket áthelyezték, rendőrökkel pótolták. Az új rend a fegyveres feloszlítás mellett már jelezte a tárgyalás lehetőségét is. A követelések előadása után (engedjék szabadon a letartoztatott diákokat és a politikai foglyokat) Törököt kísérőivel együtt beinvitálták. A tárgyalás következő szakaszában Törökék követelték az előző napi fegyverhasználat felelőseinek megnevezését, a fegyvereik letételét, a vallatószoza és a gumipince bemutatását.¹⁹

A foglyok számbavételét a tömeg betörése szakította meg, ezzel kezdet vette a tüntetők felfegyverkezése, az iratanyagok elpusztítása. Az épület így a nép kezére került.

„Szavakkal nem tudom kifejezni azt a siralmas látványt, amikor behatoltunk a laktanyába, mert a megriadt, elbujt ÁVÓ-sok hirtelen patkány módra ugráltak ki az ablakokon keresztül a laktanya udvarára, majd onnan is a beton kerítés tetején át az utcára. Sokan ingujjban egyenruha, kabát nélkül ugráltak át a kerítésen, hogy a környékbeli tömegek között könnyen tudjanak elkeveredni.”²⁰

feldolgozások, 4.) 16. p.; Gulyás Lajos levélmártír református lelkész. É.n. – Levél / Kaltelnstein honlapja: level.hu – 2017. július.

¹⁶ SZAKOLCZAI, 1996. 16. p.

¹⁷ 1956-ban formailag már nincs ÁVH, hanem BM államvédelmi szervei. A személyi állomány kontinuitása és a korabeli szóhasználat miatt azonban maga a szakirodalom sem mindig tesz finom különbséget.

¹⁸ SZAKOLCZAI, 1996. 19. p.

¹⁹ SZAKOLCZAI, 1996. 22. p.

²⁰ KOLOZSY SÁNDOR: Ahogy azt én láttam! [...] 1992. [2001.] – „Magyarságtudományi Intézet” honlapja: magtudin.org – 2017. február.

Krecz Géza küldött az épületbe erősítést, akik biztosították az ÁVH-sok és az iratanyag védelmét, a civileket kiszorították és lefegyverezték.²¹

A kiállítást értékelve megállapíthatjuk, hogy olyan különleges forrásanyaggal állunk szemben, amely minden különösebb magyarázat nélkül dokumentálja a kiállítás mondanivalóját, továbbá kommunikál a nézővel, ezért a minimalista installáció kimondottan szerencsés, hiszen teret enged a szemlélődő és a fotó – valamint a fotós! – párbeszédének. Simon József látószögével egy olyan bensőséges és egyedi, mégis messzemenő és távlati kontextust kapunk, amelyet történeti jelentőségén túl saját magunkban is el tudunk helyezni. A győri eseménysorozat perspektívája más jellegű. Az egyéniségek szintere ez, ahol különböző indíttatású emberek pályája találkozik. Egyfelé sodródó személyes sorsok vad áramlása teszi társadalmilag sokszínűvé, ugyanakkor politikailag egységessé a forradalom ügyét, mindenkit saját tehetségének, felelősségének megfelelően vezérelve. Győr hatóköre ugyanakkor az egész országra kiterjedt, míg a mosonmagyaróvári mézárszék effektív módon csak Győrrre gyakorolt kölcsönös (!) hatást. Látszólag a két útírány elágazik, s csak a győri segítségnyújtáskor, illetve eszmei értelemben a magyaróvári tömeges áldozatnál kereszteződik. A szabadság – ez a sokszor, sokféleképpen meg- és félremagyarázott eszme –, az iránta érzett vágy és a tragédia motívuma átível a különbségeken, s a kezdetektől összekovácsolja az eseményeket.

A termék elrendezése illik a kiállítás szellemiségéhez, kimondottan ötletes a második helyiség ablakpárkányaiban lévő, 56-ot formázó gyertyasor, az elhelyezett nemzeti lobogók jó lehetőséget adnak a látogató elmélyülésére. (Hiányolhatjuk viszont az események jelképűl szolgáló 56-os jelképet, a lyukas zászlót.) Erősebb hiányérzetet szül a két terem anyaga közötti bármilyen logikai kapcsolódásnak, összehasonlításnak, a tanulás megfogalmazásának teljes hiánya. A két téma felvezetése után célszerűnek tartottam volna, ha az eseményeket egymásba átvezetik, súlyukat együttesen is mérlegre helyezik, ezzel a kellő történeti igényességet reprezentálva, egységes koncepciót biztosítva. Mindazonáltal összhatásában a tárlat méltóképpen állított emléket azoknak az embereknek, akikről eddig megfeledeztünk, megfeledeztettünk. Jó lenne, ha évről-évre láthatnánk (talán egyre tökéletesedő kivitelezésben is) ezt a tárlatot országszerte. Ezáltal válhatnának a bemutatott hősök és eszmék is szerves részeivé a történeti emlékezetnek!

(ism.: *Semsei Ferenc*)

²¹ SZAKOLCZAI, 1996. 23. p.